

ANVÄNDNING AV FULA ORD OCH ÅTBÖRDER:

Såsom skällsord, öknamn, och i magiskt syfte m.m.

Ett område som våra samlingar i ganska hög grad försummat, är sådant som har med människans könsorgan, baken och utsöndringar att göra. Detta är så till vida helt naturligt, som det ju anses opassande att tala om sådant i oträngt mål, och vi har undvikit att direkt efterfråga sådant, fast vi tagit emot vad som kommit in ändå. Det har emellertid visat sig nödvändigt att på denna punkt komplettera våra uppteckningar.

ULMA har i sin frågelistas M 39, "Människans bakdel och könsorgan samt hithörande funktioner", efterfrågat de rent språkliga uttrycken på detta område. Det bör ju vara utan vidare klart att språkmännen måste uppsöka även den sortens ord, och just ovetenhet om en del sådana dialektord har mer än en gång vållat forskare betänkliga svårigheter och misstag. Även för den som studerar folkets sägner och sedvänjor är kännedom om hithörande ting nödvändig. Ett exempel: En gotländsk sägen berättar om hur en fiskare får besök av en byse (ett slags troll), vill göra sig kvitt honom och därför stöter sitt ljuster i bysens testikelpung. Bysen sprang vrålände med ljustret kvarhängande, och då andra bysar frågade: "Va valldar?" (vad vållar), svarade bysen: "Ljaustro i balldar!" (ljustret i ballarna). En forskare har trott att "balldar" var gudanamnet Balder, och att sägnen alltså var en från hednatiden kvarlevande myt om guden Balder, som dock av folktraditionen kommit att uppfattas som ett troll. Detta förargliga misstag har han begått, emedan han ej visste att dialektordet **balldar** ballar betyder **testiklar, pungstenar, taskstenar, koddar**. Detta exempel torde tillräckligt klart visa, att ett utfrågande rörande sådana ord och uttryck är fullt berättigat och alldeles nödvändigt, och att det alltså ej beror på någon snuskig lust att syssla med oanständigheter.

Då vi från LUF:s sida tagit upp liknande ting för utfrågning, sker detta för att få klarhet rörande vissa folkseder och betraktelsesätt, och särskilt på grund av vikten av att få en riktig förklaring på en del öknamn som förekommit vid skördarbetet, och som delvis utgjorts av benämningar på könsdelar. Detta har av en forskarskola som under lång tid behärskat religionsforskningen, tydligen helt missförstått.

Emedan de till denna skola hörande forskarna ej vetat om, att även vid andra tillfällen liknande öknamn och skällsord brukat i stor utsträckning begagnas, har de trott sådana namn vid skörden (t ex havrekodd, halmfitta) innebära, att folket tänkt sig dem som fått sådana öknamn vara fyllda av åkerns fruktbarhetskraft, eller besatta av s k fruktbarhetsdemon. Att en sådan tro aldrig har funnits bland vår allmoge, inser nog var och en som verkligen är förtrolig med folkets tänke- och uttryckssätt, men för att klart motbevisa en sådan åsikt och för att klart reda ut den verkliga innebörden av sådana öknamn och skällsord, fordras närmare uppgifter om **när, i vilka sammanhang** och **i vilka sammanhang** och i

vilken mening: de begagnats. Det är nämligen ej nog med att veta att öknamnen är könsdelsnamn och vad de sådana har för betydelse. Man måste också kunna förklara **varför** folket i dessa fall använder just sådana ord som öknamn. För detta ändamål måste man känna till i vilka andra sammanhang sådana ord begagnas på samma sätt och vad som därvid åsyftas i varje särskilt fall. Det samma gäller naturligtvis om varjehanda åtbörder o d. Det är därför vi nu måste be Eder om noggranna svar på nedanstående frågor, helst belysta av ett så rikhaltigt förråd som möjligt av exempel ur livet och eventuellt ur folkdiktningen. Exempelen förklarar nämligen ofta bättre än långa beskrivningar både hur man använt sådana ord, och vilken mening man inlagt i dem vid varje särskilt tillfälle.

1. Stundom begagnas könsdelsnamn o d. som skällsord gentemot en person för att beteckna honom som en odugling eller för att framhålla att han misslyckats med något. Ett exempel: En piga skulle klappa byk, det var stark ström i ån, och hon kunde inte få klappbänken att stå stadigt. Drängen skulle hjälpa henne, men han gjorde det inte bättre än att strömmen åter ryckte loss bänken. Då sade hon föraktligt till drängen: "Du är en fitta!" - Sammanhanget visar tydligt, att hon med sitt uttryck ville beteckna drängen som en odugling, en stackare el. dyl. Kunde hon här ha använt något annat ord för det kvinnliga könsorganet (t ex mus, kutta, konta, kusa), eller var det ord hon använde det enda fula ord av den sorten som hon i det sammanhanget kunde begagna som skällsord? Används nyssnämnda skällsord också i andra betydelser (t ex feg, rädd, mes o s v) och vilka? I betydelsen odugling, stackare får man också höra sägas: "en sådan skit!" Föreligger någon skillnad i meningen mellan detta och nyssnämnda uttryck? Vilketdera uttrycket anses värst?

2. Känner man på Eder ort benämningen "fiskafitta" på den som vid fiske ej får något? Exempel: "Det var väl jag fick den lille aborrpinnen, för eljest hade jag blivit fiskafitta. "Har folket några särskilda föreställningar eller sedvänjor knutna till denna benämning?

3. Känner man på Eder ort sedan att efter badning i öppet vatten spotta och säga: "Tvi för badfittan" (lögefittan, mössefittan eller dyl.) och kalla den som blir sist för badfitta? Vad iakttog man för övrigt därvid? Vad kappades man om? Har man använt andra benämningar än de nämnda? Hur allmän har seden varit? Vad slags personer tillämpar seden (gossar eller flickor, äldre eller yngre)? Har man haft liknande öknamn för den siste vid lekar (t ex ägglekar, datten, pjätt, bolllekar) eller vid skörden eller andra arbeten?

4. Har man använt ord betecknande manliga könsorgan som skällsord (t ex din kuk där! din förbannade kuk!)? Vilken mening inlägges i ett dylikt skällsord, och hur upptages det av den man använder det till (såsom skämt eller förolämpning)? Förekommer även andra sådana könsdelsnamn som skällsord (t ex pick, pytt, kodd, balle, taska) och i så fall med vilken mening?

5. I en skolstad där folkskolepojkar och elementarskolepojkar brukade slåss med varandra, hade folkskolepojkarerna öknamnet

"pesar",

och elementarskolepojckarna öknamnet "raspar". Båda uttrycken torde vara benämningar på det manliga könsorganet. Känner man på Eder ort liknande föraktliga öknamn för folkgrupper av ett eller annat slag (skolklasser, åldersklasser, invånare i grannbygderna osv.)?

6. Har man använt benämningar för bakdelen såsom skällsord (t ex din förbaskade röv! ditt jäkla asshål! o d.) och med vad innebörd?

7. Har man som skällsord eller öknamn använt sammansatta ord i vilka benämningar på könsdelar, bakdel m.m. dyl. ingår (t ex. suramus, pisseruska, snutekuk, kwallkuk, rövslickare, hornas, kråklort)? Vilken mening har man inlagt i dem? Till vilka har man begagnat dem och liknande? Har det skett när som helst eller vid bestämda tillfällen?

8. I Hantverkarspråk förekommer också könsdelsnamn i olika användningar. Har Ni hört murarregeln att man inte får sätta fitta mot fitta, och vad menas därmed? En snickare brukade när han bad om ett redskap vilket som helst säga: "ge mig den där fittan." Är detta något vanligt? Har Ni hört skämthistorian om den dumme friaren som av en rival inbillades att han i den gård där han skulle fria, inte fick använda de vanliga orden för varjehanda husgeråd utan just de fulaste ord som fanns? Hur berättades den historien på Eder trakt?

9. I folkets vardagsspråk användes en hel del fula ord, ej som skällsord, utan som ett slags avsnäsning, vanligen av nekande betydelse. Exempel: "Kyss mig i röven" "Kyss mig i asshållet!" "Betecknar sådana uttryck vrede, eller kan de användas även i godmodigt tal? Hade man skämtsamma svar sådana som "kyss dig själv så blir du inte beten" o d.? Andra exempel: "Det gick åt asshållet!" "Det gick åt hökaröva!" "Nej du, i röven!" "Å, i fittan heller!" "Å skit" Har Ni hört dylika uttryck på Eder ort och i vilket sammanhang? Giv helst konkreta exempel så att sammanhanget tydligt visar den mening som inlägges i uttrycken!

10. Har man haft andra benämningar på djurs könsdelar än på människors? Och har benämningarna varit olika för olika djur? Har sådana benämningar ansetts mera anständiga än motsvarande benämningar på mänskliga organ?

11. Vilka regler för anständighet har man i fråga om tal och uppträdande? Vilka ord anses det opassande att använda i sällskap? Vilka ord av hithörande slag anses det däremot anständigt att använda? Har det varit skillnad mellan mäns och kvinnors språkbruk härvidlag och vilken? Var det vissa tillfällen då man var mera överseende i fråga om överträdelser av anständighetens gränser än eljes, t ex vid höbärgning eller andra utarbeten?

12. Det finns en hel del gåtor med tvetydigt innehåll, så att den som hör dem, ovillkorligen tänker att de betyder något könsligt, medan den lösning som framställaren sedan talar om, är något helt oskyldigt, såsom vävstol, spinnrock osv. När framställdes dylika gåtor, och vad ansåg man om dem ur anständighetssynpunkt?

13. Vilka anständighetsregler har man beträffande badning? I vad mån gick det an för män och kvinnor att bada tillsammans?

14. Vilka anständighetsregler hade man beträffande uträttande av naturbehov? Förhållandena i detta hänseende tycks ha varit mycket olika i olika trakter. Ett exempel: På en stor bondgård användes ej nattkärl, men på vardera sidan om förstugubron var det lagt granris, och det sista husets folk gjorde innan de gick till sängs, var att samtidigt ställa sig på förstubron, manfolken åt ena sidan och kvinnfolken åt den andra och kasta sitt vatten i granriset. Ett annat exempel: En gårdfarihandlare berättade att han en gång fick nattkvarter hos en gumma; i ett hörn av rummet låg en hög med enris, "och där satte sig karingen och gjorde sina behov". Känner Ni till liknande ogenerade seder?

15. Känner man till föreställningen att det kunde vålla skada om man kastar sig i vatten mot en sten eller en stenmur? Vilken skada tänkte man sig därigenom kunna uppstå?

16. Att visa könsorgan o d. anses i vanliga fall opassande. Vad säger man om man av oförsiktighet skulle råka blotta sig? Förekommer det tillfällen då man med vilje blottar sådana kroppsdelar för att håna eller förarga någon? Ett ex.: En länsman skulle panta ut en ko på ett torp där hustrun var ensam hemma. Först skällde hon ut länsmannen och till slut drog hon upp kjolarna och vände sin blottade bakdel mot honom. Hur pass vanligt är ett dyligt uppträdande och av vilka användes det? Åtföljes det av hånfulla ord sådana som "kyss mig där bak!" och liknande eller är själva handlingen tillräcklig? En besläktad gest är att vända baken till och "klappa sig i ändan". Vad mening lägger man in häri? Ett annat exempel: Några pojkar bråkade och förde oljud. Deras mor kom ut och grälade duktigt på dem och sade till sist: "Villen I se varifrån. I ä komna, era lymlar?" och så drog hon upp kjolarna och visade: "Därifrån ä I komna! Skäms I nu!" Och pojkarna teg och skämdes. Känner Ni liknande exempel? Hur ser folket i allmänhet på den sortens uppträdande? Är historien om gumman som grälade på björnen (eller vargen) i varggropen känd på Eder ort, och hur berättades den?

17. En besläktad oförskämdhet åskådliggöres i följande exempel: På ett ställe hade några arbetare blivit förargade på kyrkoherden och hånade honom med att då han gick vägen fram, sätta sig och göra sitt behov vid vägkanten. Känner Ni till liknande uppträden? Ett annat exempel: En dräng hade fattat agg till en gumma och gick och gjorde sina behov på hennes förstugutrappa. Har den sortens fasoner varit vanliga? Det är väl dylika uppträden som har gett anledning till skämtfrågan: Vad är höjden av oförskämdhet? Jo, att sätta sig och skita i en annans förstuga och be honom om papper att torka sig i ändan med.

18. Har man i Eder bygd haft föreställningen att blottandet av bak eller könsdelar skyddar mot varjehanda farlighet eller skada (t ex björn, varg; skadeinsekter; mask; trolldom)? Ge exempel på tillfällen då detta tillämpats (vid vallning av boskapen, vid

linsådd, vid fördrivning av kålmask osv.)! Har man på liknande sätt använt avbildningar av könsorgan o d.?

19. Har man i övrigt använt hithörande ting (könsdelar av slaktdjur, menstruationsblod m.m.) till trolldom eller medicinskt bruk? Har man därvid använt läsningar av något slag?

1:a uppl. 14/6 1940